

Universal Declaration of Human Rights - Altai, Southern

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

Кижининг тап-эриктөрүнүн Текши Декларациясы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдың жаңар айынын 10-чы күнінде жараткан

Жартамал

Кижилик билезининг ончо турчыларынын жарамыкту, жакшы жанын, онойдо ок тен-тай ла туура салбас тап-эриктөрүн аяруга алганы олордың жайымынын, ак-чегининг ле текшилей амыр-энчүннн төзөгөзи болот; кижининг тап-эригин керекке албай, кыйа көргөни шок-табаруларга экелгенин аяруга алып, онойдо ок улам кижиликтинг агару күүн-табын ачындырат. Улуста ачык сөстинг жайымы болотон ло жедикнес-тутаган ла коркорынан жайым жадын-жүрүмдн төзөгөни улустын ичкери жүткимели деп жарлалган; кижининг тап-эриги жасактын жаңыла кыйалтазы жогынан корулаалары аяруга алылар учурлу. Чокымдан айтса, кижини көмө базышка удур туруп чыгарынын эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы нарылык колбулардын өзүмнн жөмөөрүн аяруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардын калыктары бойынын Уставында кижининг төс тап-эригине бүдүмжизин жөмөгөнин аяруга алып, үзеери кажы ла кижининг кижилик күүндү байлыгын ла эр ле эшши кижининг тен-тай тап-эриктү болорын аяруга алып, жайым айалгада социальный ичкери өзүмдн ле жадын-жүрүмннн айалгазын ондолторын жөмөөр деп шүүлтгеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардын Организациязыла өмө-жөмө иштеери деп молонгонун аяруга алып, жөмөлтөболуш ажыра текши тоомжыга ла кижининг тап-эриктөрүн ле төс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктөрднн ле жайымынын текши учурын ондоорун аяруга алганы, бу молуны жүрүмдн толо бүдүреринде сүрекей жаан учурлу болгонун база аяруга алып, Генеральный Ассамблея кижининг тап-эриктөрүннн чындык Текши Декларациясын жүрүмгө кийдиретен каруулу иш деп жарлап жат. Каруулу ишти бүдүрерге текши калыктар, ороондор илбиркеп жүткнр учурлу. Кажы ла кижини, онойдо ок общественнын кажы ла органы чындык, жүрүмднн Декларацияны аяруга алып, үредүннн ле билгирдин шылтузында бу тап-эриктөрдн ле жайымды тоорына, жеткилдеерине болужып-жөмөжөрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту жедимге жедер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардын Организациязынын турчы-ороондоруннн калыктары ортодо, онойдо ок олордын юрисдикциясындагы жерлердеги журтап жаткан калыктары ортодо текшилей тоон, жүрүмдн кийдирерин жеткилдеер.

1-кы тизим

Ончо улус ак-жарыкка жайым ла тен-тай тап-эриктү туулат. Олор санааукаалу ла чек күүн-танту болуп бүткен ле бой-бойын карындап кирези көрөр лө жүрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кижинде чындык Декларацияла жарадылган ончо тап-эриктөр ле жайым болор учурлу. Мында угы, бүдүмнннн өнн, бүдүмнн, тили, жаңдаган жаңы, политикалык эмезе өскө көрүмнн, угы-төзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де анылап-ылгамал жок болор учурлу.

Ого үзеери кижининг журтап жаткан жеринен камааны жогынан политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аныланып-банкаланып болбос учурлу. Кижининг жаткан жери кемнен де камаанду, кемнин де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойыннн (жеринде) суверенитетинде кандый бир тудулу да болгонынан камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла кижиге ядын-јүрүмге, јайымга ла тангынан бойына тийерге јарабас тап-эриктү.

4-чи тизим

Кем де јалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; јалчыларды садарынын эмезе јалчыланарынын, базынарынын ончо бұдүмн јарадылбай јат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онын учурын, тоомызын тўжўрин турган кижиге кўўни јок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижиге, кайда да јўрзе, онын правосубъектозын тоорына тап-эриктү.

7-чи тизим

Ончо улус јасактын алдында тең-тең, кандый ла ылгаш јогынан јасактын тең-тай корулына тап-эриктү. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтаг тең-тай корулга тап-эриктү. Онойдо ондый кыйыкташка тектеринштег база тап-эриктү.

8-чи тизим

Кажы ла кижиге ого Конституцияла эмезе јасакла берилген тўс тап-эриктери бузулган тужында ийделү, тоомылу эл јаргыларда тап-эриктерин једимдү орныктыарга тап-эриктү.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олјолоорго, тударга эмезе сўрерге јарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижиге онын тап-эриктерин ле молјуларын чокумдаарга, онойдо ончо эдилген уголовный бурулаштын тўзўгўзин чокумдаарга толо тең-тайга тайаныш, онын кереги ачык-јарык айалгада кўрўлзин ле јаргы ак-чек, кемнег де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктү.

11-чи тизим

1. Кажы ла кижиге шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы јок деп ачык јаргыда јасактын ээјизиле јарталбаганча, ол ойдин туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла јеткилделер деп тап-эриктү.

2. Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайаныш, шок-керек эткен деп јаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный јасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ончо шок-керек эдилген бйдо, болгодый кезедүге кўрў, кату кезедү эдилбес.

12-чи тизим

Онын тангынан ла билеллик јўрўмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ончо кем де онын айыл-јуртына, корреспонденциязынын јажыдына эмезе онын ады-јолына, јўрўмине тууразынан кирижер учуры јок. Кажы ла кижиге ондый табарудан, кирижеринен коруланар јасакка тап-эриктү.

13-чи тизим

1. Кажы ла кижикажы ла ороон кеминде жайым жүрер ле журтап жадарга жерди талдап алар аргалу.
2. Кажы ла кижикандый ла орооннон жүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктү.

14-чи тизим

1. Кажы ла кижикистежүден улам өскө ороондо коруланар жерди бедиреер ле коруланар жерле тузаланар аргалу.
2. Бу тап-эрикле кандый истежү тужында тузаланарга жарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла ээжилерине келиншей турза.

15-чи тизим

1. Кажы ла кижигражданство алар тап-эриктү.
2. Кандый да кижинин гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала-көнчө айрыырга жарабас.

16-чы тизим

1. Эр кемине жеткен эр ле эшпи улус угы-төзинен эмезе жандаган жангынан камааны жогынан айыл-журт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылжуртты төзөөр, журтаар ла айрылыжар тужында тен-тай тап-эрикле тузаланат.
2. Айыл-журт төзөп жаткан эки жаны экүлезин жайым ла энтү-жөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.
3. Биле общественнын төзи, төзөгөзи, ол общественнын ла государствонын жанынан коруланка тап-эриктү.

17-чи тизим

1. Кажы ла кижикалкы-жөбжө тангынан ээленер, эмезе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.
2. Кемнинг де алкы-жөбжөзин тууразынан келин айрыырга жарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижикажы жайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай жангына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынын кудай жангын эмезе көрүмин солыыры кирет, бойынын жангын жайым жандаары эмезе көрүмин тангынан бойы, эмезе өскө улусла кожо жандаары база кирет. Кудайлык чүм-жан жанжыгуларды өткүреринде тап-эриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижикажы бойында жайым көрүмдү ле оны жайым чыгара айдар тап-эриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынын көрүминен жайым тудунар ла государствонын гран-кыйузынан камааны жогынан жетирүүлөрдү ле көрүмсанааларды кандый ла эн-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

1. Кажы ла кижикажы амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер жайым тап-эриктү.
2. Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы жок.

21-чи тизим

1. Кажы ла кижини ороонды банкарарында чике эмезе жайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижини бойынын ороонунда госслужбага тен-тай кирер тап-эриктү.
3. Банкарарынын жагынын төзөгөзінде эл-жоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап анылу өйдүн бажында өдүп турган ак-чек талдаптарда көрүлөр учурлу. Ол талдаптар текши ле тен-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Жажытту үнберишле эмезе жайым үнберишти жеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижини общественнын турчызы, айдарда, ол социальный жеткилдешке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктөрдө национальный эн-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

1. Кажы ла кижини ишке, ишти жайым талдаарына, иште ак-чек ле жарамыкту айалгага, иштеер жери жок айалгадап корулалар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижини кандый да кыйыктап жогынан тен-тай иш учун тен-тай ишчалду болор тап-эриктү.
3. Кажы ла кижини жолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү жадын-жүрүмге ле билезине жарамыкту жадынды жеткилдеер учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный жеткилдепче үзеери жеткилделер.
4. Кажы ла кижини профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойынын илбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижини амыраарга ла бош өйгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлип турган жанжыккан амыралга (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

1. Кажы ла кижини жүрүмдик кемин бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-журты, медициналык жеткидежи, керектү соцеткилдеп су-кадыкты, жадын-жүрүмдү керектү кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш жок артса, оору-жобол болзо, кенек артса, жагыскан артса, карыыр жажы жетсе эмезе онын бойынан камааны жок күч айалга боло берзе, кажы ла кижини тап-эриктү.
2. Эселек ле оогош балдар анылу болушта ла кичеemelге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тен-тай социальный корулашпа тузаланар учурлу.

26-чы тизим

1. Кажы ла кижини үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзине болор учурлу. Анчада ла бантамы ла текши үредүлик. Бантамы үредүлик кыйалтазы жогынан болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына жарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижинин аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына жолду болор керек.
2. Үредүлик кижинин ичкери өзүмине ууламжылу болор учурлу. Кижинин тап-эриктерине ле жайымынын төс ууламжыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомжыга, наылыкка, текши тил табарына жолду болор учурлу. Угы-төзи ле жандаган жандары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды жөмөөр. Амыр-энчүни жөмөөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин өткүрин турган ижин жөмөөр учурлу.

3. Ада-энелер оогош балдарына үредүликтин бүдүмин талдаарында тапэриктү.

27-чи тизим

1. Кажы ла кижини обществонын культурный жүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таныжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.

2. Кажы ла кижини онын көгүс байлыгын, ар-жөөжөлик жылбүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественный иштин авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда жаратылган тап-эриктер ле жайым бүткүлинче бүдөр аргалу.

29-чы тизим

1. Кажы ла кижини обществонын алдында молулу. Шак ла мында кижининг толо ло жайым ичкери өзүм болор аргалу.

2. Кажы ла кижини бойынын тап-эриктерин ле жайымын жүрүмде кийдирип тура, жасакла жаратылган тудуларды буснас учурлу. Өскө улустын тап-эриктерин, жайымын тооп, баалап, демократиялык обществонын текши некелтезин, ээжизин буснас учурлу.

3. Бу тап-эриктерди ле жайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзининг ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда жаратылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе тангынан улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда жаратылган тап-эрикти ле жайымды жоголторго ууландырылган деп ондоорго жарабас.
